

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

3. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року), редакція зі змінами схваленими резолюцією. № 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року.

4. Питання «Міжнародне та національне законодавство з питань забезпечення гендерної рівності» висвітлено в посібнику «Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери» / Колектив авторів. Київ, 2017. 172 с. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/386411?download=true>.

5. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко. Суми, 2017. 33 с.

Лубенець Ірина Григорівна,
провідний науковий співробітник
лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
Державного науково-дослідного
інституту МВС України, кандидат
юридичних наук

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДІТЕЙ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Незважаючи на значну кількість нормативно-правих актів та систему заходів запобігання, сучасні протиправні діяння стосовно дітей належать до глобальних викликів сьогодення. Найбільш резонансними злочинами є злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, які розповсюджені в усьому світі. Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ відзначає: щороку у світі близько 150 мільйонів дівчат і 73 мільйони хлопчиків у віці до 18 років піддавалися сексуальному насильству та сексуальній експлуатації [1, с. 103].

Україна нажалі не є винятком. Офіс Президента спільно з Міжнародним союзом електрозв'язку провели дослідження, в яких було опитано понад 5 тис. дітей до 18 років і близько

5,5 тис. батьків. За його результатами було з'ясовано, що кожна 5-та дитина потерпає від сексуального насильства [2].

Крім того, слід наголосити, що злочини, які посягають на статеву свободу та статеву недоторканість дитини відрізняються високим рівнем латентності: лише про 10% злочинів стає відомо поліції, ще менше потрапляє до суду [3], а щодо сексуальної експлуатації дітей та дитячої порнографії в цифровому середовищі – і того менше.

Це підтверджується результатами анонімного опитування дітей-жертв сексуального насильства, проведеного С.В. Романцовою, в ході якого з'ясувалося, що окрім того, що діти постраждали від зґвалтування (21,5%), сексуального домагання (21,5%), сексуального насильства (17,5%), розбещення (14 %) та ін., всі респонденти відзначили, що були жертвами сексуальних домагань через мережу Інтернет [4, с. 121–122].

На сьогодні, через карантин, викликаний пандемією коронавірусу, понад 1,5 мільярда дітей та молодих людей у світі постраждали від закриття шкіл та перейшли до онлайн-навчання. Оскільки діти почали проводити більше часу на віртуальних платформах, вони стали вразливішими до сексуальної експлуатації та активних спроб віртуального знайомства і залицяння через Інтернет, адже зловмисники прагнуть використати фактор пандемії COVID-19 у механізмі скоєння злочинів. Через збільшення часу, який діти проводять онлайн та послаблення контролю з боку дорослих, ризик натрапити на потенційно шкідливий та насильницький контент, а також стати жертвою злочинних посягань сексуального характеру збільшується в рази.

За словами засновниці освітнього проекту щодо безпеки дітей в Інтернеті А. Дьякової, Україна опинилася серед провідних виробників публікацій насильницького характеру над дітьми у Мережі: восьмеро з десяти неповнолітніх на цих порнографічних матеріалах – це діти у віці від 3 до 13 років, а вартість віртуальних публікацій коливається від 500 до 54 000 гривень. Жахливість ситуації в тому, що за висновками експертів, від 50 до 85% споживачів дитячої порнографії переходять до скоєння злочинів сексуального характеру проти неповнолітніх в реальному житті [5].

Останнім часом в мережі Інтернет дуже розповсюджені такі явища, як секстинг, тобто інтимне листування з дитиною, а також грумінг – встановлення дружніх відносин, входження в довіру до дитини з метою подальшої особистої зустрічі для

вступу в сексуальні відносини, експлуатації чи шантажу. Нерідко діти стають жертвами секстингу, тому що не вбачають в цьому реальної загрози, вважаючи це нешкідливим, простим способом отримання компліментів на рахунок своєї зовнішності за допомогою схвальних коментарів чи «лайків» [6]. Але досить часто жертва примушується до участі в порнографічних сценаріях через шантаж із використанням інформації, яка попередньо була зібрана про неї в Інтернеті, адже була у відкритому доступі. На жаль, статистика щодо секстингу та грумінгу в Україні відсутня, але про масштаби поширення цієї проблеми можна судити за кількістю звернень на діючу Національну дитячу гарячу лінію. Зокрема, за півтора року (січень 2017 р. – червень 2018 р.) надійшло 2627 звернень з приводу секстингу та 1047 – з приводу грумінгу [7]; а за період січень-червень 2020 р. надійшло 319 та 277 таких звернень – відповідно [8].

До останнього часу в Україні подібні діяння не розглядалися в площині кримінального законодавства (лише в лютому 2021 року було криміналізоване домагання дитини в сексуальних цілях, в тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій (ст. 156-1 Кримінального кодексу України) [9]), тоді як в деяких країнах вже є судові рішення, якими визнано факти зґвалтування через Інтернет. Зокрема, ще в 2017 р в Швеції засудили чоловіка, який таким чином зґвалтував 27 дітей, змушуючи їх виконувати сексуальні дії з використанням веб-камери, записуючи їх на відео або демонструючи в прямому ефірі [6].

Підтвердженням тенденції до зростання кількості фактів сексуальних домагань по відношенню до дітей в цифровому середовищі є результати проведеного нами опитування школярів м. Києва та Київської області, в ході якого такі випадки підтвердили 22% опитаних учнів, причому кількість постраждалих дівчаток та хлопчиків виявилось майже рівним [10, с. 155–156]. Як правило, діти про ці факти не розповідають дорослим.

Спілкування в мережі Інтернет може бути етапом готування до злочину, яке планується здійснити при реальній зустрічі з дитиною, тому було важливо встановити за допомогою опитування наскільки часто діти, знайомлячись в Інтернеті, зустрічалися особисто з людьми, яких раніше не знали. Майже 40% дітей зізналися, що особисто зустрічалися з тими, з ким познайомилися в Мережі. Хлопчики трохи частіше,

ніж дівчата, ходять на зустрічі з інтернет-знайомими (42,2% проти 34,4% у дівчат). З віком зростає і частота особистих зустрічей з інтернет-«друзями». Кожна четверта дитина 12–13 років ходив на такі зустрічі, а в старшій віковій групі – вже кожен другий (24,2% і 50% відповідно) [10, с. 157–158].

Одночасно, для людей із сексуальними девіаціями, зокрема педофілів, з розвитком інтернет-технологій спростились та розширились можливості: по-перше, це легкодоступність різного контенту за участю дітей (у тому числі, порно-контенту); по-друге, безперешкодний доступ для встановлення контакту із дітьми. «Шанувальники» дитячої порнографії легко згруповуються у, так звані, педофільні спільноти, де їх учасники підвищують свій статус за рахунок зростання своїх колекцій і придбання (а часом і створення) унікальних «авторських» матеріалів з яким-небудь новим способом насильства, який ще ніхто не бачив. «Рідкісні матеріали» виступають своєрідною валютою, за неї можна отримати нові незаконні матеріали або номери телефонів та інші персональні дані дітей, яких можна втягнути в створення «авторського» порно-контенту. Тобто зростання в мережі кількості матеріалів з дитячою порнографією призводить до зростання числа зґвалтувань неповнолітніх, а це, у свою чергу, породжує наплив в Інтернет нових порно-матеріалів [11, с. 10–11]. Отже, утворюється, так зване, коло насильства щодо дитини.

Таким чином, сексуальне розбещення дітей в Мережі (підбурювання до перегляду матеріалів порнографічного характеру в Інтернеті або надання доступу до таких матеріалів), а також сексуальне насильство та експлуатація на сьогоднішній день складають коло найнебезпечніших ризиків для дітей в цифровому середовищі, що потребує активних способів протидії та заходів запобігання цим явищам. Зокрема, таких як:

популяризація на різних платформах інформації для населення (зокрема, для неповнолітніх інтернет-користувачів) про нові ризики та безпеки в цифровому середовищі та способи убезпечення від них;

формування та розвиток цифрових навичок, підвищення рівня цифрової грамотності, особливо у частині безпеки в цифровому середовищі в межах обов'язкової освітньої програми (на сьогодні існує багато заходів освітнього характеру, направлених на розвиток цифрових навичок, але вони спрямовані лише на формування окремих навичок та позбавлені системного характеру);

зобов'язання Інтернет-провайдерів (на кшталт досвіду Німеччини) блокувати сайти, що містять дитячу порнографію з подальшим повідомленням до правоохоронних органів, а також збирати інформацію про відвідувачів такого роду ресурсів (оскільки відомості про них можуть бути використані у відповідних кримінальних справах);

розвиток системи суспільно-державного партнерства у вигляді розроблення та впровадження механізму повідомлення інтернет-користувачами (включаючи дітей) правоохоронним органам про виявлені протиправні посягання (у тому числі сексуального характеру) безпосередньо з Інтернет-порталів, на яких це сталось, або де міститься шкідливий контент (наприклад, матеріали порнографічного характеру);

розроблення та забезпечення чіткої процедури моніторингу та реагування на контент, що містить дитячу порнографію, насильство, у тому числі сексуальне та ін.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що запобігання сексуальному насильству стосовно дітей в цифровому середовищі, потребує створення сучасних захисних механізмів на шляху правопорушників до їх потенційних жертв, а також здійснення активної запобіжної, виховної роботи серед дітей – потенційних жертв.

Список використаних джерел

1. Шевчук Т.І. Сучасний стан та тенденції поширення сексуальної злочинності щодо дітей в Україні та світі // the Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права. 2018. № 51. С. 102–110 (С. 103). URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/05/shevchuk_51.pdf.

2. Кожна 5 дитина в Україні потерпає від сексуального насильства, – дитячий омбудсмен Кулеба / Українські новини від 19.11.2019. URL: <https://ukranews.com/ua/news/666713-vid-seksualnogo-nasyilstva-v-ukrayini-strazhdaye-kozhna-5-ta-dytyna>.

3. Гаврилюк І. Рідний гвалтівник. Чому на Прикарпатті діти страждають від сексуального насилля // Репортер. 2019. URL: <http://report.if.ua/lyudy/ridnyj-%D2%91valtivnyk-chomu-naprykarpatti-dity-strazhdayut-vid-seksualnogo-nasyillya/>.

4. Романцова С.В. Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня канд.юрид.наук.: 12.00.08. Львів, 2018. 244 с.

5. Константинова Н. Діти і сексуальне насильство в інтернеті. Що таке «секстинг» і «грумінг»? / Радіо Свобода.

URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/sexing-grooming-sexualne-nasylstvo-v-interneti/31116184.html>.

6. Іонан В. В Інтернеті що 5 хв відбувається сексуальне насильство над дитиною. Як це зупинити // Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/02/4/239800/>.

7. Толокольнікова К. Секстинг, грумінг, мобінг: від чого страждають діти в Інтернеті. URL: <https://ms.detector.media/media-i-diti/post/21656/2018-08-20-seksting-gruming-mobing-vid-chogo-strazhdayut-diti-v-interneti/>.

8. Національна дитяча гаряча лінія. Ла-Страда України. URL: <https://www.facebook.com/lastradaukraine/photos/pcb.3360101794066881/3360028610740866/>.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон України від 18 лютого 2021 р. № 12560-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1256-20>.

10. Kulik A., Lubenets I., Kulakova N., Naumova I. Child security on the internet as a medical law problem // Georgian medical news. 2020. № 6. (303). P. 155–161.

11. Беспалов Е.И. Детская порнография: индустрия насилия/Беспалов Е.И.; [авт. вступ. ст. Астахов П.А.]. М.: Фонд «Дружественный Рунет», 2010. 32 с.

Максименко Олена Василівна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДИТИНИ ВІД НАСИЛЬСТВА У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Розглядаючи ювенальну політику держави як її особливий вид діяльності з вироблення адміністративно-правових засад забезпечення та захисту прав осіб до 18 років [1, с. 14], варто зазначити, що вона охоплює захист дитини від насильства.

Не дивлячись на те, що людство створює все нові механізми захисту прав дитини від насильства їх ефективність не є абсолютною. Факти насильства і жорстокості щодо дітей